

NOVO KANONSKO PRAVO INSTITUTA POSVEĆENA ŽIVOTA

dr Hadrijan BORAK OFM Cap

Crkva nije samo misterij nego je po svojoj naravi pravo vidljivo društvo kojem trebaju strukture vidljivoga društva. Tu svoju vidljivu narav ona izražava i svojim zakonodavstvom. Potrebni su joj zakoni koji će odrediti i braniti prava i dužnosti svakoga prema drugima i prema čitavoj crkvenoj zajednici. To što vrijedi za Crkvu jednako vrijedi i za crkvene ustanove, dakle i za institute posvećena života.¹ Pravo služi posvećenoj osobi da nesmetano vrši svoja osnovna prava i da postigne svoju svrhu. Pravo je jamac slobode – tko nema prava, nema ni slobode – i bitno je usmjereno protiv samovolje. Jer ukoliko su strukture nekog društva neodređene, utoliko veća opasnost prijeti zajedničkom životu i radu. Moguće je doduše zamisliti apstraktnog čovjeka i bez zakona, ali konkretnom su čovjeku apsolutno potrebni.

Osim toga, posve je razumljivo da se pravo (*ius*) nikada ne izvodi samo iz općih načela, ni teoloških ni pastoralnih, nego se izgrađuje na temelju stalne razmjene između tih načela i života, što treba znati čitati i prosuditi. To drugim riječima znači da se pravo odnosi na konkretna stanja koja nikada nisu sama i izolirana, nego su u životnoj vezi s drugima. U načelu, pravo je stalno i stabilno, ono je u naravi zakona, i njegova je uloga u tome da ljudima osigura životnu stalnost i stabilnost. Ali baš zato što je u službi života, ono – kao i život – podliježe razvoju i s ljudima se razvija. Taj je razvoj potreban da pravo ne ostane izvan životnog toka.² Ali i taj razvoj može biti relativan. To potvrđuje i novi Kodeks kanonskog prava.

U ovoj studiji iznosimo nauku i propise novog Kodeksa kanonskog prava o institutima posvećena života. Taj prikaz neće biti potpun. Ukazat ćemo samo na neke važnije novosti u tom dijelu kanonskog zakonodavstva, i to posebno s obzirom na izvore i razloge tih novosti.

Što se tiče naravi i svrhe cijeloga novog crkvenog zakonodavstva, to je najbolje izrazio papa Ivan Pavao II. u apostolskoj konstituciji *Sacrae disciplinae leges*, kojom proglašava novi kodeks: „Svrha Kodeksa nije u tome da u životu Crkve ili vjer-

1 Usp. uputu *Renovationis causam*, uvod (od sada: RC).

2 Usp. T. BONDULIĆ, *Novi Zakonik kanonskog prava u svjetlu kodificiranja kroz povijest katoličke Crkve*, u *Svesci* 51 (1983) 3–6.

nika nadomjesti vjeru, milost, karizme, osobito ljubav. Naprotiv, on ima tu svrhu da u zajedništvu Crkve stvori takav red koji će – pretpostavljajući najvažnije uloge ljubavi, milosti i karizme – ujedno olakšati njihov skladan napredak bilo u životu crkvenog zajedništva, bilo u životu pojedinaca koji mu pripadaju.”³ Zakonodavac je, dakle, nastojao da Kodeks bude nadahnut ljubavlju, humanošću i dobrotom, pretpostavljajući da je najbolja ona stega koja raste iz ljubavi. Zato Zakonik ne zapovijeda strogo kada je dovoljan poticaj. To posebno vrijedi za redovnički život koji se temelji na međusobnoj ljubavi. Ali poticaj je u tom slučaju zakon. Kodeks, nadalje, pokušava što više približiti zakon evanđelju, da zakon bude, koliko je najviše moguće, evandeoski. U redovničkom pravu nastoji da život redovnika bude usmjeren na Boga, što je posljedica same činjenice posvećenja.

KODEKS KAO DOPUNA KONCILSKOG NAUKA

Kanonsko zakonodavstvo o redovništvu nalazi se u 2. knjizi novog Kodeksa kanonskog prava (od sada: NK), u kojoj je kodificiran koncilski nauk o narodu Božjem.⁴ Čitav treći dio te knjige govori „o institutima posvećena života”, a razdijeljen je na dva odsjeka: a) instituti posvećena života; b) družbe apostolskog života. Općenito je priznato da je to najoriginalniji i najobnovljeniji dio kanonskog prava. Osnovna je razdioba materije u NK dosta slična općoj strukturi dogmatske konstitucije *Lumen gentium* (od sada: LG). Najprije se govori o vjernicima (o krštenima), zatim o različitim službama u Crkvi (hijerarhija), a u trećem dijelu o institutima posvećena života (kanoni 573–746). Taj dio NK zasniva se, dakle, na koncilskom nauku o Crkvi, koji je u Kodeksu izražen pravnim jezikom, što je papa u konstituciji *Sacrae disciplinae leges* izričito naglasio („koncilski kodeks”). Dapače, papa (n.m.) kaže da je NK „complementum” koncilskog nauka. Zato glavna razlika između starog kodeksa iz godine 1917. (od sada: SK) nije bitno kvantitativne naravi, ukoliko je naime NK kraći, nego kvalitativne, u duhu i u sadržaju zakonodavstva. To ujedno znači da su mnogi kanoni u NK razumljivi samo na temelju onoga što nije rečeno, ali se pretpostavlja. To treba uzeti u obzir i kod analize kanona koji su sačuvani iz SK, a njih je mnogo.⁵

S obzirom na SK, u novo su crkveno zakonodavstvo unesene mnoge promjene koje se nalaze u crkvenim pokoncilskim dokumentima, što će pokazati analiza pojedinih kanona.⁶ Zato su se komisije u sastavljanju NK našle pred brojnim pita-

3 Usp. M. BERLJAK, *Novi crkveni zakonik – Kodeks kanonskog prava Ivana Pavla II*, u *Bogoslovska smotra* 53 (1983) 165–182.

4 Druga je knjiga najduža od svih sedam knjiga novog kodeksa; ima 542 kanona (204–746.). Kanoni 208–223. sačinjavaju možda najveću novost Kodeksa. Ovdje se nalaze dijelovi neobjavljenog „*Lex Ecclesiae fundamentalis*”.

5 Usp. A. TAMARUT, *Novi Zakonik u odnosu na dosadašnji*, u *Svesci* 51 (1983) 7–16.

6 Usp. X. D. ANDRES, *Innovationes in parte II libri II novi Codicis, quae est De institutis vitae consecratae et de societibus vitae apostolicae* (can. 573–746), u *Commentarium pro religiosis et missionariis* 64 (1983) 5–72; JURE BRKAN, *Redovništvo prema novom Kodeksu kanonskog prava*, u *Služba Božja* 23 (1983) 354–367.

njima koja Koncil nije uzeo u obzir.⁷ A što se tiče samog redovničkog prava, treba reći da NK ne sadrži neko posve novo redovničko pravo, nego je obnovio staro pravo. Dubinu te obnove pokazat će buduća istraživanja. Ona će se možda mnogo bolje zapaziti u vlastitom pravu pojedinih instituta nego u općim propisima Kodeksa.

ZIVOT POSVEĆEN ZAVJETOVANJEM

Apostolska konstitucija *Providentissima Mater Ecclesia*, kojom je Benedikt XV. 1917. godine proglasio SK, u prvoj rečenici predstavlja Crkvu kao savršeno društvo,⁸ pa je prema tome u SK i redovništvo definirano kao jedan „stalež” toga društva.⁹ Obdržavanje evandeoskih savjeta povezano je u SK isključivo s redovničkim životom (kanon 487.). Tko to obdržavanje prihvati javnim zavjetovanjem, taj je redovnik.

II. vatikanski sabor, međutim, uči da je Crkva narod Božji okupljen kao društvo na ovome svijetu (NK kanon 204.).¹⁰ Zato NK u kanonu 573, gdje definira život posvećen Bogu, ne govori o „staležu” nego o „životu” (*vita consecrata*): „Život posvećen zavjetovanjem evandeoskih savjeta stalan je oblik života...”¹¹ Dakle, SK i NK sadrže dva pojma Crkve, pa zato i dva pojma redovništva. NK gleda redovnike u novom pojmu Crkve kako je to sažeto u kanonu 204. Čovjek postane Kristov vjernik po krstu („Kristovi vjernici, koji su po krstu usadeni u Krista, postali su narod Božji...”). Krst je osnovno posvećenje („*in aetate sacramentorum*”) svakoga vjernika, po kojem ljudi postanu „sinovi Božji” (kanon 849; usp. kanone 834. i 840.). Nakon toga NK promatra vjernika, dakle već posvećena u krstu, kako „zavjetovanjem evandeoskih savjeta” (kanon 573, § 1.) prihvaća novi oblik života po kojem izrazitije slijedi Krista u kojega je po krstu usaden. To inzistiranje na životu u narodu Božjem pokazuje da NK daje veću važnost teološkom vidu redovničkog života, koji sažeto tumači u uvodnim kanonima (573. sl.) onog odsjeka koji govori o institutima posvećena života. Ti kanoni određuju koje je mjesto redovnika u Crkvi i kakvo mjesto u životu Crkve zauzima praksa evandeoskih savjeta (kanon 574.). I redovničko zavjetovanje jest novo i posebno posvećenje Bogu.¹² Ono je povezano s krstom kao novo posvećenje s prijašnjim. Postavljanjem

7 Neki su kanoni NK posvećeni „dužnostima i pravima vjernika” i to na dosta sličan način kao moderne deklaracije o ljudskim pravima. Usp. kanone 208–223. i 662–672.

8 „*Providentissima Mater Ecclesia ita a Conditore Christo constituta, ut omnibus instructa esset notis quae cuilibet perfectae societati congruunt...*”

9 „*Status religiosus seu stabilis in communi vivendi modus...*” (kanon 487.).

10 Usp. A. BENVIN, *Ekleziološko utemeljenje novoga Zakonika*, u *Svesci* 51 (1983) 50–55.

11 Ali u sljedećem kanonu 574. i NK govori o *staležu* („*Status eorum...*”). Produbljeno tumačenje tih teoloških pretpostavki objavljeno nakon proglašenja novog kodeksa dala je Sv. kongregacija za redovnike i svjetovne institute u dokumentu *Redovnički život u nauku Crkve* (Biblioteka KVRPJ, 2), Zagreb, 1984.

12 „Već je po krštenju (vjernik) umro grijehu i posvećen Bogu, ali da može primiti obilniji plod milosti krštenja, preuzimanjem evandeoskih savjeta u Crkvi hoće da se oslobodi od zapreka koje bi ga mogle udaljiti od žara ljubavi i od savršenoga božanskog štovanja, i potpunije se posvećuje božanskoj službi. Posvećenje će biti to savršenije što su čvršće i stalnije

koncilske osnove „život posvećen zavjetovanjem” NK njome obuhvaća sve one koji se „zavjetovanjem posvećuju” – i tako kodificira novi oblik života, mnogo širi nego je bio dosadašnji pojam redovništva koje je ograničeno na pojam redovničkog staleža.¹³ Time se, dakle, prekida isključiva veza između redovništva i zavjetovanja jer netko može biti posvećen zavjetovanjem a da nije redovnik.

Novost toga osnovnog stava postaje još jasnija iz pojma *redovničkog* instituta po NK. Dok SK (kanon 488, § 1.) kaže da red jest društvo u kojem članovi polažu javne zavjete „i tako teže za evandeoskim savršenstvom”, NK (kanon 607, § 2.) donosi istu definiciju, ali posljednju oznaku mijenja zato što ona vrijedi za sve institute posvećena života i umjesto nje stavlja: „i žive zajedno bratskim životom”. što vrijedi samo za redovnike.

Zajednička osnova instituta posvećena života, tj. posvećenje krštenih javnim zavjetovanjem, na poseban način institute i pojedine članove povezuje s Crkvom.¹⁴ To je važan i nov rezultat prisutnosti koncilske ekleziologije u NK. „Stalež onih koji u takvim institutima zavjetuju evandeoske savjete spada na život i svetost Crkve, i zato treba da ga svi u Crkvi podupiru i unapređuju.” (kanon 574, § 1.).¹⁵ Vjernici se savršenstvom ljubavi, prema kojoj vode evandeoski savjeti, na jedan osobit način sjedinjuju s Crkvom i njezinim misterijem. „Bog neke vjernike na poseban način zove u taj stalež da budu u Crkvi korisnici posebnog dara Božjeg i da, prema svrsi i duhu instituta, koriste njezinom spasiteljskom poslanju.”¹⁶ Kada kasnije napose govori o redovničkim institutima, NK opet ističe eklezijalnu znakovitost redovničkog posvećenja: „Redovnički život, kao posvećenje čitave osobe, očituje u Crkvi uzvišenu vezu koju je Bog ustanovio, a znak je budućega vijeka” (kanon 607, § 1.). Zato svi instituti posvećena života imaju jednu osnovnu zajedničku svrhu koja je uključena u samo posvećenje, a to je da su na svoj jedinstven način vezani uz poslanje Crkve. Posvećenjem se redovnik predaje Bogu, „njemu na čast, za izgradnju Crkve i spasenje svijeta” (kanon 573.). Ta univerzalna uloga zavjetovanjem posvećenih vjernika najjače je izražena u kanonu 574, § 1,

veze kojima je prikazan Krist nerazrješivo sjedinjen s Crkvom, svojom zaručnicom.” (LG 44). Tijekom sastavljanja Kodeksa i terminologija se mijenjala. Skup stručnjaka koji je tekst pripremao u početku se zvao „de religiosis”, kasnije je dobio naslov „de institutis perfectionis” – i konačno „de institutis vitae consecratae” (NK Praefatio, XXV).

13 Iako NK slijedi u tim pitanjima nauk Koncila, ipak ga ne slijedi u svemu. Jer LG (br. 43–47) govori samo o redovnicima kao i SK makar naglašava vrednotu posvećenja (br. 44). Dekret *Perfectae caritatis* (od sada: PC) i u samom naslovu govori „o prilagođenoj obnovi redovničkog života” i čitav dekret, osim br. 11, govori samo o redovnicima iako već na početku (br. 1) izričito ponavlja nauk LG o posvećenju po zavjetima. Do te nedosljednosti, koju NK otklanja, došlo je po svojoj prilici pod utjecajem dosadašnjeg kodeksa.

14 Usp. LG 44: „Kako pak evandeoski savjeti, po ljubavi kojoj vode, na poseban način povezuju svoje sljedbenike s Crkvom i njezinim misterijem, njihov duhovni život mora također biti posvećen dobru cijele Crkve. Odatle nastaje dužnost redovnika da rade prema silama i vrsti svoga zvanja, bilo molitvom, bilo aktivnim djelima, da se ukorijeni i ojača Kristovo kraljevstvo i da se širi na sve strane. Stoga Crkva brani i podupire posebni značaj različitih redovničkih instituta.”

15 Usp. LG 44: „Stalež, dakle, koji nastaje preuzimanjem evandeoskih savjeta, iako ne spada na hijerarhijsko uređenje Crkve, ipak trajno spada na njezin život i svetost.”

16 Kanon 574, paragraf 2. Usp. kanon 577. Tekst kanona uzet je iz LG 43.

u kojem se kaže da njihov stalež „spada na život i svetost Crkve”. Sve je to u crkvenom zakonodavstvu novo. Time je kodificiran nov teološki nauk o institutima, a ujedno je u novo svjetlo stavljen jedan od osnovnih stavova u kanonskom zakonodavstvu o redovništvu: odnos između posvećenih vjernika i vrhovne vlasti u Crkvi.

OPĆI PREGLED OBNOVLJENIH PROPISA

Novo u NK može biti promatrano u izvanjskoj strukturi novoga redovničkog prava i u samoj naravi toga dijela Kodeksa. Najprije, ukratko, što se tiče same izvanjske strukture.

Taj dio Kodeksa koji govori o institutima posvećena života ima 33 nova uvodna kanona koji sadrže opće odredbe koje vrijede za sve institute posvećena života (kanoni 573–606.). Tu je sažet i kanonskim stilom donesen nauk koncila o posvećenom životu. Sadržaj je kanona gotovo doslovce uzet iz koncilskih dokumenata LG i PC. Posebno je naglašena nadležnost Crkve u pitanjima osnivanja i života instituta. Uvedena su dva nova oblika posvećena života: najprije govori o životu eremita (anahoreta). Eremiti nisu institut – zato NK (kanon 603, § 1.) izričito kaže: „osim instituta posvećena života Crkva priznaje eremitski ili anahoretski život” – ali polažu javne zavjete u ruke dijecezanskog biskupa jer poglavara nema. Zatim kanon 604. govori o staroj ustanovi reda djevoja. ¹⁷

Iza tih uvodnih kanona dolaze dva „naslova”. Pod prvim se naslovom nalaze kanoni o redovničkim institutima. To je obnovljeno zakonodavstvo SK (kanoni 487–681.) „de religiosis”, u kojem je bilo 194 kanona. U NK samo o redovnicima govore kanoni 607–707, dakle 100 kanona. Dobar dio tih kanona samo su prerađeni, ispravljani i obnovljeni kanoni SK. A novi su kanoni sastavljeni na temelju koncilskih i pokoncilskih dokumenata. ¹⁸

SK zatim u 7 kanona donosi propise o osnivanju redova, provincija i kuća, a NK u 9 kanona – slijedeći djelomice SK – samo o osnivanju kuća (kanoni 608–616.) jer je o osnivanju instituta govorio u uvodnim kanonima (579–585.). SK i NK iza toga imaju propise o poglavarima i kapitulima: SK ima 19 kanona, a NK 17. Dok SK u 13 kanona (518–530.) daje propise o ispovjednicima i kapelanim, NK to poglavlje izostavlja; usporedi kanone 564–572. Slijede u SK i u NK propisi o vremenitim dobrima; kanoni se dobrim dijelom podudaraju. Zatim, prema rasporedu materije u SK, i NK (kanoni 641–661.) govori o primanju i formaciji članova, izostavlja kanone o postulaturi i započinje propisima o novicijatu. NK iza toga izostavlja čitavo poglavlje starog kodeksa o studijima u kleričkim redovima, određivši općenito u kanonu 659. § 3: „Formacija članova koji se pripremaju da prime svete redove provodi se po općem pravu i po vlastitom odgojnom programu instituta.” O tome NK daje propise u kanonima 232–264.

¹⁷ Sv. kongregacija za bogoslužje izdala je 31. svibnja 1970. dekret *Cosecrationis virginum*. Usp. H. BORAK, *Crkva redovnicima*, Zagreb, 1974, 220–221, (od sada: BORAK, CR); L. RAVASI, *Consecrazione delle vergini*, u *Vita religiosa* 1969, 31–39.

¹⁸ Većina koncilskih i pokoncilskih dokumenata nalazi se u zbirci: BORAK, CR.

U sljedećem dijelu susrećemo velike promjene. SK u 40 kanona govori „o dužnostima i privilegijima redovnika” (592–631.), a NK (kanoni 662–672.) u 11 kanona „o dužnostima i pravima instituta i njihovih članova”. Dok je sadržaj „o dužnostima” uglavnom jednak onima u SK, u novom su kodeksu potpuno izostavljeni propisi o egzempciji (izuzetosti) i o prošnji, što je jedini sadržaj kanona o privilegijima u SK (kanoni 613–625.). NK ima nakon toga 11 novih kanona o „apostolatu”, čega u SK nema. U oba kodeksa zatim dolaze propisi o odlasku članova iz instituta. NK ima tri kanona (705–707.) o redovnicima koji su postali biskupi, što se u SK nalazi u poglavlju o privilegijima (kanoni 626–631.). Iza toga NK ima dva posve nova poglavlja: o konferencijama viših poglavara (kanoni 708–709.) i o svjetovnim institutima (710–730.). Oba kodeksa na kraju donose propise o družbama zajedničkog života bez zavjeta, ili kako ih NK naziva: o družbama apostolskog života.

Iz tog općenitog pregleda očito je da će redovnici – i pravnici koji pišu o redovnicima – morati promijeniti mnoge ideje ako se žele uključiti u novo crkveno zakonodavstvo o redovnicima. Iako se ne može reći da NK donosi posve novo redovničko pravo, ali da se shvati domet onoga što je novo – posebno s obzirom na izvore novoga – traži se nov mentalitet.

Ima u NK više kanona iz kojih je jasno da zakonodavac želi pojačati jednakost i ravnopravnost vjernika i vjernica koji su posvećeni Bogu. Kanon 606. kaže: „To što je određeno za institute posvećena života i za njihove članove, jednako vrijedi za oba spola osim ako ne slijedi drukčije iz konteksta govora ili iz naravi same stvari.” Iako je taj tekst uzet iz SK, kanon 490, ipak treba naglasiti da on u NK ima novo značenje,¹⁹ što je posebno vidljivo kada NK govori o nadležnosti nosioca autoriteta u institutima.

I terminologija u novom kodeksu djelomice je nova. Nov je najprije opći naslov „oblik posvećena života” i „instituti posvećena života”. Zasad su u crkvenom pravu priznate dvije vrste instituta: redovnički instituti (kanoni 607–707.) i svjetovni instituti (kanoni 710–730.). NK upotrebljava naziv „redovnik”, ali govoreći o pojedinim redovnicima u odnosu na zajednicu češće upotrebljava naziv „član” (sodalis) instituta. Iz SK sačuvan je naziv „domus religiosa” kao opći termin za kuću u kojoj stanuju redovnici bilo papinskog ili biskupijskog prava, ali ne upotrebljava naziv *domus regularis* (SK, kanon 488, 5.) jer ne priznaje svećanih zavjeta. Za samostane klauzurnih redovnika i redovnica ostao je naziv kuće „monasterium”. Ukinut je (u Kodeksu!) naziv *družba* (congregatio), a naziv *red* (ordo) NK upotrebljava jedino onda kada u kanonu 604. govori o djevicama („ordo virginum”). U NK ostala je dioba instituta na kleričke i laičke (kanon 588; usp. SK, kanon 488, 4), ali je dodana nova i određenija definicija obiju. A dodana je iz

¹⁹ To novo značenje treba tumačiti u svjetlu kanona 208–223. Osnovni stav određuje kanon 208. koji tvrdi: „Među svima vjernicima, po njihovu preporođenju u Kristu, vlada prava jednakost što se tiče dostojanstva i djelovanja; po toj jednakosti svi, po svojem položaju i dužnosti, pridonose izgrađivanju Tijela Kristova.” Ta naglašena jednakost dolazi od Koncila koji je posebno istaknuo – i to je nešto novo – važnost i ulogu žene danas u svijetu i u Crkvi.

LG²⁰ važna pretpostavka (kanon 588, § 1.): „Stalež posvećena života po svojoj naravi nije ni klerički ni laički.” Nadalje, i u NK se nalazi dioba na institute papinskog i biskupijskog prava. Ali više ne postoji „decretum laudis” po kojem su družbe postale papinskog prava, nego to postanu formalnim dekretom odobrenja (kanon 589.) od strane Svete Stolice.

DUHOVNA BAŠTINA INSTITUTA

Koncil je naredio da se obnova redovničkih instituta ima provoditi u duhu osnivača i njegovih posebnih nakana.²¹ To su zatim naglasili pokoncilski dokumenti, na prvom mjestu apostolsko pismo Pavla VI. *Ecclesiae Sanctae* (od sada: ES), a poslije toga više dokumenata Svete Stolice.²² NK slijedi taj zahtjev i usklađuje ga s propisima općeg prava. To u više kanona posebno naglašava, a osim toga ostavlja široko polje vlastitom zakonodavstvu („vlastito pravo”) instituta. To je važna novost u obnovi redovničkog zakonodavstva. U kanonu 576. kaže: „Zadatak je kompetentne crkvene vlasti da evandeoske savjete tumači, da zakonima upravlja njihovom praksom, da kanonskim odobrenjem osniva stalne oblike života te da se sa svoje strane brine da instituti žive i da se razvijaju po duhu osnivača i po zdravim predajama.” Još točnije to određuje kanon 578: „Svi neka vjerno čuvaju duh i nakane osnivača, koje je kompetentna crkvena vlast potvrdila, a odnose se na narav, svrhu, duh i značenje instituta i njegove zdrave predaje, što sve sačinjava baštinu samoga instituta.”²³ To je dakle duhovna i povijesna baština instituta, u kojoj institut izražava svoju specifičnost i pokazuje u kakvim se sve oblicima konkretizira karizma instituta. Tako sada i novi kodeks, nakon raznih dokumenata Svete Stolice, propisima i poticajima štiti i čuva onu originalnost instituta po kojoj institut obogaćuje Crkvu. A s druge strane time je izričito istaknuto da instituti imaju dva vodiča i nadahnitelja života: karizmu i zakon – i da zakon, bio to opći ili „vlastito pravo”, pretpostavlja karizmu.

Rezultat toga u NK jest novi kanon 586. koji govori o autonomiji instituta: „Pojedinin se institutima priznaje opravdana autonomija života, osobito u upravi,

20 Usp. LG 43: „Ako se gleda na božansku i hijerarhijsku konstituciju Crkve, taj stalež nije srednji između svećeničkog i laičkog položaja, nego Bog poziva s obje strane neke vjernike da imaju u životu Crkve poseban dar i koriste njezinoj spasiteljskoj misiji svatko na svoj način.”

21 Dekret PC 2 kaže: „Dobro je za Crkvu da instituti imaju svoju posebnu narav i vlastitu zadaću. Stoga neka svi oni dobro upoznaju i vjerno slijede duh osnivača i njegove posebne nakane kao i zdrave tradicije, što sve sačinjava baštinu svakoga pojedinog redovničkog instituta.”

22 Usp. apost. pismo *Ecclesiae sanctae* (od sada: ES) I, 16 paragraf 3: „Radi ostvarivanja same dobrobiti Crkve neka instituti nastoje steći pravo poznavanje svoga prvotnog duha, tako da se on vjerno sačuva u odlukama koje se odnose na prilagođivanje, a redovnički život da se očisti od tuđih elemenata i oslobodi od zastarjelih.” Od ostalih dokumenata treba spomenuti apostolski nagovor *Svjedočanstvo Evanđelju* 11 (BORAK, CR 246); *Kriteriji o odnosima između biskupa i redovnika u Crkvi*, Zagreb, KS, 1979, na više mjesta; *Redovnici i unapređivanje čovjeka*, u *Vijesti KVRPJ i UVRPJ*, 3 (1981), prilog.

23 Usp. kanone 586, 598. i 610. paragraf 1.

po kojoj posjeduju u Crkvi vlastitu disciplinu te mogu čuvati netaknutu svoju baštinu, o kojoj govori kanon 578.”²⁴ Budući da je u SK autonomija nekih instituta bila pravno posebno izražena egzempcijom, koja je određivala odnos između tih redovničkih instituta i biskupa, zato NK u 2. par. istog kanona 586. odmah biskupe podsjeća da su oni prvi dužni tu neovisnost štiti: „Dužnost je mjesnih ordinarija da tu autonomiju čuvaju i štite.” Dakle, postoje odgovornosti biskupa u odnosu na redovnički život: specifičnu karizmu instituta – zvanje, formaciju, poslanje – treba gajiti, pomagati i cijeniti u mjesnoj Crkvi.²⁵ Sadržaj i opseg te autonomije ne mogu se izraziti jednom rečenicom. Kanon 586. § 1. govori o autonomiji „života, osobito u upravi”, ali sve je to vrlo općenito i neodređeno, a može postati jasnije samo pregledom svega zakonodavstva o institutima posvećena života. Vrlo je važno što ta posebna autonomija jednako vrijedi za sve institute, pa i za one biskupijskog prava, i za svjetovne institute, za laičke institute, dakle i za sve ženske institute. Ta autonomija ukida brojne razlike koje su po SK postojale među institutima.

STARA I NOVA REDOVNIČKA AUTONOMIJA

Nov pristup institutima posvećena života dobrim je dijelom izražen u napuštanju pravne (i povijesne) uloge egzempcije (izuzežosti) i u nastojanju da se odnos redovnika i redovnica prema papi i prema biskupima stavi u nove pravne oblike. U pokoncilskim dokumentima, koje je Sveta Stolica izdala o redovnicima, ti su okviri bili već određeni – barem u osnovnim stavovima.

Najprije – i u vezi s autonomijom – treba spomenuti još jedno vrlo važno novo načelo novoga kodeksa, a to je posebna ovisnost instituta posvećena života o Apostolskoj Stolici. Kanon 590. § 1. kaže: „Instituti posvećena života, budući da su na osobit način predani službi Bogu i čitavoj Crkvi, u posebnom su smislu podložni njezinoj vrhovnoj vlasti.” To vrijedi za sve institute, tako i za one biskupijskog prava. Ovdje se jednostavno pretpostavlja koncilski nauk da svi instituti ponajprije pripadaju čitavoj Crkvi,²⁶ a ta ih pripadnost stavlja u svojevrstu ovisnost o crkvenoj vrhovnoj vlasti. Kodeks neće spominjati ukoliko zbog toga nisu ovisni o drugoj vlasti (tj. biskupa) jer samo postavlja načelo nove posebne ovisnosti. A time je ujedno dano i novo tumačenje kanona 499. § 1. staroga kodeksa. SK naime u spomenutom kanonu kaže da se *redovnici* moraju pokoravati papi kao vrhovnom poglavaru i to po zavjetu poslušnosti. NK donosi taj kanon (590. § 2.), ali ono što SK traži od redovnika, to isto NK traži od članova sviju instituta posvećena života i zato ne kaže da se papi moraju pokoravati „po zavjetu poslušnosti”, nego „po svetoj vezi poslušnosti”. U vezi s time treba tumačiti i propis NK, kanon

24 Usp. kanon 678. paragraf 2. koji kaže: „U vršenju izvanjskog apostolata redovnici su podložni i svojim poglavarima i treba da ostanu vjerni stezi instituta; i sami biskupi, ako je potrebno, neka ne propuste poticati redovnike na tu obavezu.” Usp. još kanon 708.

25 Usp. izvještaj *Papa razgovara s redovničkim poglavarima* (Biblioteka KVRPJ, 2), Zagreb, 1984, 60.

26 LG 44; usp. bilješku 14.

605: „Pridržano je Apostolskoj Stolici da jedino ona odobrava nove oblike posvećena života...”

NK zatim u kanonu 591. donosi nov pojam egzempcije: „Da se stalno što više promiče dobro instituta i zahtjevi apostolata, vrhovni svećenik, po svojem primatu nad svom Crkvom, s obzirom na opću korist može institute posvećena života izuzeti od upravne vlasti mjesnih ordinarija i podvrgnuti samomu sebi ili kojoj drugoj crkvenoj vlasti.”²⁷ Dakle, NK ne govori o egzempciji kao redovničkoj povlastici (privilegium) koju im pravo daje, nego kao o papinom pravu. Osim toga kanona egzempcija se u NK nigdje više ne spominje i po NK egzemptnih instituta nema. Instituti su po starom kodeksu stvamo bili egzemptni, iako po povlastici, a po novom kodeksu samo mogu biti egzemptni. Ali kako su svi instituti „u posebnom smislu podložni crkvenoj vrhovnoj vlasti”, zato moraju stalno gajiti i jačati svoju vezu sa Svetom Stolicom (kanon 592.).

Gore spomenutu autonomiju instituta još bolje tumači kanon 593: „Ne dirajući u propis kanona 586, instituti papinskog prava podložni su u unutarnjoj upravi i disciplini neposredno i isključivo vlasti Apostolske Stolice.” Ovaj kanon dokida onu egzempciju koju je SK (kanon 615.)²⁸ davao samo redovnicima (koji su imali svećane zavjete) i proširuje neovisnost o biskupima na sve institute papinskog prava, dakle na redovničke i svjetovne, kleričke i laičke, muške i ženske.²⁹ Jer kanon 593. obuhvaća laičke, dakle i ženske institute papinskog prava, zato u NK nema više kanona 618. staroga kodeksa koji je biskupu davao i pravo i dužnost („potest et debet”) da vizitira laičke institute papinskog prava, i to, po kanonu 512. § 2, redovito svake pete godine. Općenito se može reći da je SK više naglašavao egzempciju, tj. čega biskupi u odnosu na redovnike nemaju, a NK posebno ističe što redovnici imaju neovisno o biskupu. Zato NK ne kaže da su izuzeti od vlasti biskupa – jer pitanje egzempcije neće spominjati – nego da su podložni Svetoj Stolici.³⁰ Moglo bi se ipak reći da je ta podložnost prava egzempcija, ali ta egzempcija nije više povlastica nego pravo instituta ukoliko su papinskog prava.

27 Usp. LG 45: „Da se pak što bolje vodi briga o potrebama cijeloga Gospodinova stada, može papa svaki institut savršenstva i pojedine članove, na temelju svoga primata nad svom Crkvom, s obzirom na opću korist, izuzeti od jurisdikcije mjesnih ordinarija i samomu sebi podvrgnuti.” Vidi također koncilski dekret *Christus Dominus* (od sada: CD) 35,3.

28 SK kanon 615. glasi: „Redovnici i redovnice svećanih zavjeta, uključivši i novake, sa svojim kućama i crkvama, a isključivši one redovnice koje nisu podređene redovničkim poglavarima, izuzeti su od vlasti biskupa, osim u slučajevima koji su naznačeni u pravu.” A kanon 618. paragraf 1. kaže: „Redovnici jednostavnih zavjeta ne uživaju povlastice izuzetosti ako im nisu posebno dane.”

29 Ta „neposredna i isključiva” podložnost vlasti Apostolske Stolice dovoljno je jasna ukoliko znači da takvi instituti nisu „u unutarnjoj upravi i disciplini” ovisni o biskupima, ali nije jasno što sve uključuje podložnost vlasti Svete Stolice, osobito ako se pretpostavi ona autonomija o kojoj govori kanon 586.

30 Očito je da novi kodeks pokuša na nov način riješiti staro pitanje o mjestu redovnika u mjesnoj Crkvi i o odnosu redovnika prema hijerarhiji. NK je s jedne strane vezan na dugu povijest toga pitanja i nastoji uzeti u obzir kategorije prošlosti ukoliko su plod zrelog iskustva, ali je pod drugim vidom vezan na koncilski nauk o Crkvi i na veliki broj dokumenata o redovništvu nakon Koncila.

Ovisnost redovnika o biskupima promijenjena je poslije II. vatikanskog sabora mnogim ovlaštenjima koja su dana mjesnim ordinarijima, a neka se odnose i na redovnike koji su u ono vrijeme još bili egzemptni.³¹ Bitan dio tih promjena nalazi se u NK, a kanon 678. § 1. sažima ih ovako: „Redovnici su podložni vlasti biskupa, koje neka susreću odanom uslužnošću i štovanjem, u onome što se odnosi na dušobrižništvo, na izvršavanje javnog bogoslužja i na ostala djela apostolata.”³² Pošto je Kodeks najprije odredio u čemu su instituti papinskog prava „isključivo” podložni vlasti Svete Stolice (instituti biskupijskog prava podložni su biskupu), sada u kanonu 678. određuje u čemu su podložni biskupima. Ali ovdje ne govori o „isključivoj” podložnosti, nego odmah nadodaje tri vrlo važna propisa koji opet naglašavaju autonomiju instituta: a) U vršenju izvanjskog apostolata redovnici su podložni i svojim poglavarima, a treba da ostanu vjerni i stezi instituta; b) Biskupi neka ne propuste poticati redovnike na tu obavezu; c) U usmjeravanju djela redovničkog apostolata neka se dijecezanski biskupi i redovnički poglavari međusobno posavjetuju.³³ Što se tiče dušobrižništva, javnog bogoslužja i djela apostolata, iako su ti nazivi vrlo općeniti i zato dosta neodređeni, u smislu kodeksnih pretpostavki ne može se govoriti o ingerenciji biskupa u poslanje redovnika jer NK promatra apostolat eklezijalno, u zajedništvu Crkve kojoj su instituti dani za njezino poslanje. Osim toga, NK gleda dijecezanske i redovničke svećenike kao jedno radno tijelo s biskupom na čelu (jedan prezbiterij). Ali treba pretpostaviti da mnogi instituti imaju svoja djela i da po propisu općeg prava moraju djelovati na temelju svoje autonomije. Kod toga može doći do složenih situacija i zato NK poziva biskupe i redovničke poglavare da pomoću međusobnog dogovora usklađuju djela i pothvate.³⁴ Svi, naime, rade na ostvarenju istih apostolskih ciljeva. Zbog složenosti modernog života, NK u mnogim pitanjima ne određuje kakav treba biti odnos između biskupa i redovnika, nego ostavlja njima da pomoću mješovitih komisija rješavaju nastala pitanja. A što se tiče odnosa između ovdje navedenih kanona i izvora tih istih kanona (to su uglavnom CD i PC), nije bez značenja činjenica da kanoni pretpostavljaju da egzemptni instituti ne postoje, a koncilski dokumenti pretpostavljaju da postoje.³⁵

31 Usp. LG 45; CD 35; motu proprio *De episcoporum muneribus* (15. lipnja 1966.), br. IX; ES I, 23–26.

32 Usp. CD 35, 4: „Svi izuzeti i neizuzeti redovnici podložni su vlasti mjesnih ordinarija u onome što se odnosi na izvršavanje javnog bogoštovlja, osvrćući se na raznolikost obreda; na dušobrižništvo, na sveto propovijedanje puku, na vjerski i moralni odgoj vjernika a napose djece; na katehetsku pouku i liturgijsko obrazovanje, na dostojanstvo kleričkog staleža kao i na različita djela koja se odnose na vršenje svetog apostolata.”

33 Usp. CD 35, 6: „Da bi se složno i plodonosno podržavali međusobni odnosi između biskupa i redovnika, neka se u određenim rokovima, i kad god se to bude smatralo potrebnim, biskupi i redovnički poglavari sastanu da raspravljaju o stvarima koje se općenito tiču apostolata na njihovu području.”

34 Usp. kanon 680.

35 SK u kanonima 613–625. o privilegijima redovnika govori samo o egzempciji i o prošnji milostinje. Novi kodeks ni to ne spominje. Ali time nisu ukinuta ostala brojna ovlaštenja i povlastice redovnika. Usp. L. BUIJS, *Facultates religiosorum*, Roma, 1965; P. CAPOBIANCO, *Privilegia et facultates O.F.M.*, Salerno, 1948.

PRIMJENA NAČELA SUPSIDIJARNOSTI

U obnovi kanonskih propisa koji se odnose na institute posvećena života važnu je ulogu odigrala primjena načela supsidijarnosti.³⁶ To načelo, općenito govoreći, traži da društvo ne čini ono što može činiti pojedinac, nego da pomogne pojedincu da uzmogne djelovati i da štiti njegovo djelovanje. Osim toga, ono zahtijeva da društvo više ne preuzima u svoju nadležnost ono što može vršiti niže društvo.³⁷ Razni dokumenti Svete Stolice, izdani nakon Koncila već su decentrirali neke nadležnosti koje je Sveta Stolica dosad pridržavala za sebe. A sada u obnovi onog dijela Kodeksa koji govori o institutima posvećena života načelo supsidijarnosti jest jedan od vodećih kriterija. Supsidijarnost u nekom smislu zamjenjuje egzempciju i centralizaciju.

Primjena načela supsidijarnosti naročito je vidljiva u ulozi „vlastitog prava” instituta. Vlastito pravo nekog instituta jesu njegove konstitucije, pravilo, direktorij ili statut i odluke kapitula. Uloga vlastitog prava velika je novost novog kodeksa; ali treba priznati da NK izričito ne određuje što je vlastito pravo. Na temelju vlastitog prava institutima se pruža mogućnost (i sloboda) da se stalno prilagode okolnostima u Crkvi i u društvu i da se svaki na svoj specifičan način angažira u izgradnji Crkve. Ono otvara put inicijativama i odgovornosti instituta i da se što djelotvornije uključe u život svoje okoline. Budući da čitavo novo redovničko pravo traži od instituta da točnije izraze svoje karakteristike, tome na poseban način služi vlastito pravo. Ali ta naglašena uloga vlastitog prava pretpostavlja od instituta uistinu dovoljnu zrelost po kojoj je sam sposoban da uređuje svoj život i djelovanje.

Po načelu supsidijarnosti na institute su, kao što je spomenuto, prenesene razne nadležnosti do sada pridržane Svetoj Stolici ili biskupima.³⁸ Prema tome, u nadležnosti instituta spada:

- institut može sebi pripojiti drugi institut (kanon 580.);
- nadležna vlast instituta može dijeliti institut na dijelove (provincije) i sjediniti dijelove koji postoje (kanon 581.);
- dijelove instituta ukida nadležna vlast instituta (kanon 585.);
- sam institut sastavlja svoje konstitucije (kanon 587.);
- institut mora prilagoditi ostale zakone prilikama mjesta i vremena (kanon 587, § 4.);
- institut određuje u konstitucijama kakvu vlast imaju poglavari i kapitulci, osim onoga što određuje opće pravo (kanon 596.);
- određuje što se traži da netko bude primljen u institut (kanon 597.);

36 O primjeni toga načela na novo crkveno zakonodavstvo govori novi kodeks, Praefatio, XXII; usp. W. BERTRAMS, *Quaestiones fundamentales iuris canonici*, Roma, 1969, 541–627; A. URRU, *Principio di sussidiarietà e Diritto dei religiosi nel nuovo Codice di diritto canonico*, u *Vita consacrata* 19 (1983) 8–9, 501–511.

37 II. vatikanski sabor govori o tom načelu u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes*, 86, i u deklaraciji *Gravissimum educationis*, 3 i 6.

38 Taj je prijenos već učinjen, iako ne potpuno, dekretom *Ad instituenda experimenta*, od 4. lipnja 1970; usp. BORAK, CR 222–224.

- određuje u konstitucijama kako treba živjeti u zavjetima (kanon 598.);
- određuje kako treba živjeti u zajednici da taj život pomogne svakom pojedincu da živi u svojem zvanju (kanon 602.).

Prizivi na Svetu Stolicu svedeni su na slučajeve koje institut ne može sam riješiti: kada se radi o opstanku instituta i kada je u pitanju zvanje pojedinih članova. To su „ekstremni” slučajevi i njih Kodeks povjerava sudu Svete Stolice. To su sljedeći slučajevi:

- traži se dozvola Svete Stolice da se osnuje samostan koludrica (kanon 609.);
- Svetoj je Stolici pridržano ukidanje jedine kuće instituta i ukidanje samostana koludrica (kanon 616.);
- Sveta Stolica određuje svotu iznad koje nije dopušteno otuđiti vremenita dobra instituta (kanon 638.);
- Sveta Stolica daje dozvolu za prijelaz iz redovničkog instituta u svjetovni institut ili u družbu apostolskog života, i obratno (kanon 684.);
- Sveta Stolica daje indult eksklaustracije za više od tri godine (kanon 686.);
- Sveta Stolica daje indult da član instituta papinskog prava u doživotnim zavjetima može napustiti institut (kanon 691, § 2.) i potvrđuje dekret otpuštanja članova instituta papinskog prava (kanon 700.).

Intervencija dijecezanskog biskupa u činima instituta papinskog prava vrlo je ograničena. Osim njegove nadležnosti u pitanjima izvanjske apostolske djelatnosti i javnog bogoslužja:

- traži se biskupova pismena dozvola za osnivanje redovničke kuće (kanon 609.);
- traži se biskupov pristanak da se redovnička kuća namijeni za druga djela (kanon 612.);
- da se ukine kuća, treba se s biskupom konzultirati, ali ne traži se njegova dozvola (kanon 616.);
- biskup ima pravo i dužnost da – što se tiče i redovničke discipline – vizitira: a) samostalne samostane; b) pojedine kuće instituta biskupijskog prava koje se nalaze na njegovom području (kanon 628.).

NOVI POJAM AUTORITETA

Koncil tumači hijerarhijski autoritet kao služenje.³⁹ To je posebno istaknuto u onom dijelu NK koji govori o redovničkim poglavarima (usp. kanone 618. i 619.). Točnije je određena uloga i opseg vlasti kapitula.⁴⁰ Po propisima koje donosi vlastito pravo, ne samo provincije i mjesne zajednice nego i svaki pojedini član može poslati na generalni kapitul svoje želje i prijedloge (kanon 631, § 3.). To je novost da kapitul može predstavljati čitav institut (kanon 631, § 1.).⁴¹ Novi kodeks ne

39 Usp. LG 32; PC 14. Dio kanona 619. uzet je iz Pravila sv. Augustina, pogl. VI, n. 3.

40 Usp. kanone 631–633. U modernom demokratskom duhu uloga je kapitula vrlo važna. Nije svrha kapitula samo to da biraju poglavare nego od njih dolazi „vlastito pravo” i snaga uprave. Veliki je zadatak kapitula da čuva duhovnu baštinu instituta (kanon 578.) i da provodi njegovu stalnu obnovu.

41 Usp. ES II, 18. Osnovne propise o upravi instituta moraju odrediti konstitucije: kanon 587. paragraf 1.

određuje uvjete da član instituta bude valjano izabran ili imenovan za poglavara i ne tumači stil redovničkog poglavarstva, nego to spada na vlastito pravo pojedinih instituta.⁴² NK (n. m.) jedino kaže da poglavari mogu biti samo oni članovi koji imaju doživotne zavjete. A kada se radi o višim poglavarima (vrhovnim i provincijalnim), konstitucije moraju odrediti koliko godina poslije doživotnog ili konačnog zavjetovanja moraju proboraviti u institutu.⁴³ U novom se kodeksu više ne nalazi propis dosadašnjeg kodeksa (kanon 506, § 4.) da izboru vrhovne glavarice u ženskim družbama predsjedja mjesni ordinarij. To je također znak kako NK umanjuje razlike u upravi muških i ženskih instituta. Po SK (kanon 506, § 4.) u družbama biskupijskog prava biskup mjesta u kojem se obavlja izbor vrhovne glavarice mogao je po savjesti izbor potvrditi ili poništiti. Međutim, novi kodeks (kanon 625, § 2.) protiv toga kaže da kod tih instituta izboru vrhovne glavarice predsjedja biskup mjesta u kojem se nalazi glavna kuća (tj. kuća vrhovne uprave) instituta. Ali novi kodeks ne daje biskupu pravo da potvrdi ili poništi izbor. Nadalje, novi je propis kanona 625. § 1. koji kaže da u svim institutima treba birati vrhovnog poglavara, a način biranja mora biti određen u konstitucijama. Svi ostali viši (provincijalni) i niži poglavari (kanon 625, § 3.) postavljaju se (izborom ili imenovanjem) po propisu konstitucija, „ali tako da, ako se biraju, trebaju biti potvrđeni od nadležnog višeg poglavara; a ako ih poglavar imenuje, neka se provede prikladno prethodno savjetovanje”.

U novom kodeksu promijenjen je i pojam ordinarija. Po dosadašnjem kodeksu (kanon 198, § 1.) ordinariji su bili samo „viši poglavari u kleričkim egzemptnim redovima. Novi kodeks naprotiv, koji umjesto egzempcije stavlja „papinsko pravo”, prema tome prilagođuje i pojam ordinarija te kaže da su ordinariji „za svoje članove viši poglavari kleričkih redovničkih instituta papinskog prava i kleričkih družbi apostolskog života papinskog prava”.⁴⁴ Time je pojam ordinarija vrlo proširen.

U skladu s time, promijenjen je i opseg poglavarске vlasti. Stari kodeks (kanon 501.) kaže da poglavari i kapituli imaju nad članovima društvenu ili poglavarску vlast (potestas dominativa), a samo u egzemptnim kleričkim redovima papinskog prava imaju duhovnu vlast upravljanja (iurisdictio).⁴⁵ NK proširuje opseg juris-

42 Dosadašnji je kodeks u kanonu 504. određivao da za više poglavare mogu biti birani samo oni koji su već 10 godina u institutu nakon prvog zavjetovanja i da su navršili 30 godina: za vrhovne poglavare isti kanon traži da su već 10 godina u institutu nakon prvog zavjetovanja i da su navršili 40 godina.

43 Kada se radi o ostalim nižim poglavarima, to vrijeme u doživotnim zavjetima ne moraju odrediti baš konstitucije, nego „pravo instituta” (kanon 623.), što mogu biti statuti ili čak odredbe generalnog kapitula. Ovaj je kanon sastavljen po dekretu *Ad instituenda experimenta*, koji je 4. lipnja 1970. izdala Sv. kongregacija za redovnike, ali je izostavljeno koliko godina moraju imati kandidati da mogu biti valjano birani. Usp. BORAK, CR 223.

44 Kanon 134, paragraf 1. Usp. kanon 134, paragraf 2. Ovlaštenja redovničkih ordinarija po NK u pitanju ispovijedanja v. u kanonima 967. paragraf 3, 968. paragraf 2. 969. Po *Anuario Pontificio* iz 1983. danas ima 84 redovničke kleričke družbe i 27 družbi apostolskog života papinskog prava.

45 Do 26. studenoga 1983. viši su poglavari redovničkih družbi (congregationes) imali samo „potestas dominativa” u odnosu na svoje članove. Dana 6. studenoga 1964. Pavao VI. je reskriptom *Cum admotae* (BORAK, CR 22–26) dao vrhovnim poglavarima kleričkih družbi neka ovlaštenja (za neka su mogli subdelegirati provincijale) koja su uključivala „potesta-

dikcije (kanon 596.): „U redovničkim kleričkim institutima papinskog prava (poglavi i kapituli) imaju osim toga crkvenu vlast upravljanja na vanjskom i unutarnjem području.” Dakle, ukinućem egzempcije i jurisdikcija je proširena, a time je i pojam vlasti pojednostavljen. Ta „crkvena vlast upravljanja” (potestas ecclesiastica regiminis) isto je što i „potestas iurisdictionis”,⁴⁶ a redovito se odnosi samo na izvanjsko područje (forum externum) i rijetko na unutarnje područje (forum internum). Ona stvara zakone, vodi k obdržavanju zakona i sudi (kažnjava) članove instituta.⁴⁷

PRIMANJE KANDIDATA. ZAVJETOVANJE

Poglavlje o primanju kandidata i odgoju članova u novom je kodeksu znatno pojednostavljeno: dok je SK o tome imao 34 kanona, NK ima samo 12. Obnova toga dijela Kodeksa izvršena je uglavnom na temelju propisa upute *Renovationis causam* (od sada: RC). NK govori malo o odgoju članova jer sva ta pitanja prenosi na vlastito pravo instituta da odgoj bude dosljedno prilagođen duhu i svrsi instituta.

Za otvaranje kuće novicijata SK (kanon 554, § 1.) propisuje da treba imati dozvolu Svete Stolice, a po NK (kanon 647, § 1.) takva dozvola nije potrebna, nego je za sve nadležan vrhovni poglavar. Time je kodificirana odredba upute RC 16. Propisi o postulatu u NK su izostavljeni. Da može valjano započeti novicijat, kandidat mora navršiti 17 godina života (kanon 643, § 1.). Vlastito pravo instituta može postaviti zapreke ili dodati uvjete također za valjano primanje u novicijat. To je vrlo važna novost koja dobro pokazuje koliki se autoritet daje vlastitom pravu.⁴⁸ Uostalom, iznad svih uvjeta stoji propis kanona 642. (uzet iz RC 14): „Neka poglavari budnom pažnjom primaju samo one koji su, osim potrebne dobi, zdravi, posjeduju prikladnu narav i dovoljne osobine zrelosti da prihvate život instituta; zdravlje, značaj i zrelost neka se utvrde upotrijebivši, ako je potrebno, i stručnjake...” Razvoj, zrelost, zdravlje, značaj – to su zahtjevi koji su postavljeni na temelju moderne psihologije odgoja.⁴⁹ NK ne govori o odijeljenosti

tem iurisdictionis” makar samo delegiranu. Propis kanona 134. paragraf 1. rezultat je toga ovlaštenja.

46 Novi kodeks u kanonu 129. paragraf 1. kaže: „Za vlast upravljanja, koja po Božjoj odredbi pripada Crkvi a zove se i jurisdikcija, po pravnim propisima sposobni su oni koji su primili sveti red.” Ta se vlast dijeli na zakonodavnu, izvršnu i sudačku (kanon 135, paragraf 1.).

47 Hijerarhija zakona zahtijeva da niži zakonodavac ne može valjano donositi propise protiv odredaba višega, nego samo „izvan” njega ili u okviru njega (kanon 135, paragraf 2.). Zato konstitucije određuju da odluke provincijalnog kapitula mora pregledati („odobriti”) vrhovni poglavar.

48 NK ne govori o razlozima nedozvoljenog primanja u novicijat; usp. SK, kanon 542, 2. Isto tako NK izostavlja propise o mirazu redovnica; SK kanoni 547–551; usp. apostolsko pismo *Pastorale munus*, 37 (30. studenoga 1963.). BORAK, CR 15.

49 Danas se češće susrećemo s nedovoljnim razvojem osobe i s nezrelošću. To veoma slabi sposobnost slobodnog izbora i neovisnosti, na štetu je sposobnosti prosuđivanja i prilagođivanja. Zbog toga mladi imaju ponekad o sebi nepotpun ili neodređen pojam, a to onemogućuje skladan i postupan odgoj. Budući da im ponekad nedostaje ozbiljan pojam o seksualnosti, oni se gube pred običnim zamkama afektivnog života. A sve je to u nekim slučajevima pojačano intelektualnom preuzetnošću.

novaka od ostale redovničke zajednice (usp. SK, kanon 564.), dapače propisuje: „Članovi instituta nastojat će da u odgoju novaka sa svoje strane suraduju primjerom života i molitvom” (kanon 652, § 4.). NK postavlja samo jedan razlog zbog kojeg se prekida novicijat: odsutnost iz kuće novicijata koja traje preko tri mjeseca bilo neprekidno bilo s prekidom (kanon 649.). To vrijedi i onda kada je novak odsutan s dozvolom poglavara.⁵⁰

NK sadrži nov stil odgoja. On mora biti postupan i treba pomoći novacima da njeguju ljudske i kršćanske kreposti. Moraju primati pouku o naravi i duhu, o svrsi i stezi, o povijesti i životu instituta. Posebno je naglašena važnost samoodgoja (kanon 652.), što proizlazi iz slobodnog prihvaćanja redovničkog života.⁵¹

Vrlo je značajan stav novog kodeksa u pitanju redovničkog zavjetovanja. U SK bilo je jasno da se evandeoski savjeti čistoće, siromaštva i poslušnosti prihvaćaju zavjetovanjem (polazu se zavjeti) – a SK govori samo o redovnicima. NK (kanon 598, § 1.) naprotiv određuje: „Neka svaki pojedini institut, imajući u vidu vlastitu narav i svrhu, odredi u svojim konstitucijama način kako treba da budu obdržavani, u skladu sa stilom njegova života, evandeoski savjeti čistoće, siromaštva i poslušnosti.” Dakle, narav i svrha instituta i stil njegova života određuju način i oblik kako se prihvaćaju evandeoski savjeti. Zato NK najprije postavlja razliku između zavjeta i drukčijih „svetih veza”, kako je uvedeno uputom RC.⁵² Ali po propisu RC, te „veze”, koje nisu zavjeti, mogu biti samo privremene i potpuno mogu zamijeniti privremene zavjete kod redovnika. Uostalom, RC govori samo o redovnicima.⁵³ NK međutim unosi posve nove pojmove. Najprije, te „veze” (koje nisu zavjeti) mogu biti doživotne. Drugo, one ne dolaze u obzir kod redovnika. Kod redovnika postoje samo zavjeti – privremeni i doživotni, i nema drukčijih veza. Ne postoje svečani i jednostavni zavjeti.

Kolika je razlika u prihvaćanju evandeoskih savjeta, postane još jasnije iz sljedećeg podatka. Kada novi kodeks govori o poslušnosti članova (sviju) instituta papi, kaže da mu se moraju pokoravati „također po svetoj vezi” (*ratione sacri vinculi*) poslušnosti (kanon 590, § 2.). Iz toga slijedi da je i zavjet „sveta veza”, ali „sveta veza” ne mora biti zavjet. A kada govori o eremitima, kaže da je eremit onaj „koji tri evandeoska savjeta – prihvaćena zavjetom ili kojom drugom svetom vezom – javno zavjetuje u ruke dijecezanskog biskupa” (kanon 603, § 2.). To

50 Usp. RC 22. Prema tome, ostao je na snazi (iako proširen od jednog na tri mjeseca) samo onaj razlog koji stvarno prekida kontinuitet novicijata, a izostavljena su ostala dva razloga dosadašnjeg kodeksa („ako novak otpušten izađe iz kuće, ili bez dozvole poglavara napusti kuću s nakanom da se više ne vrati”) koji su više „pravne naravi”; usp. SK, kanon 556, paragraf 1.

51 Usp. kanon 643, 4 i kanon 219. koji kaže: „Svi vjernici imaju pravo da bez ikakve prisile biraju svoj životni stalež.”

52 U tome novi kodeks slijedi stavove i terminologiju koja se nalazi u uputi RC 34, 35, 37. Ali već prije te upute dogmatska konstitucija LG (br. 44) govori o „zavjetima ili drugim svetim vezama koje su po svojoj naravi slične zavjetima”.

53 Usp. J. M. HERMANS, *Voeu et promesse Suppression des voeux temporaires*, u *Vie consacrée*, 1972, 2–33; J. BEYER, *Voti perpetui o temporanei. Consacrazione o impegno*, u *Vita consacrata*, 1972, 832–842; L. RAVASI, *I vincoli sostitutivi dei voti*, u *Vita religiosa*, 1970, 451–457; V. WALGRAVE, „*Je promets fidelite*” u *Vie consacrée*, 1973, 322–338.

znači da eremit *javno* zavjetuje tri evandeoska savjeta i onda kada ih prihvaća samo „svetom vezom”. Nadalje, govoreći o „redu djevica” (kanon 604, § 1.), NK kaže da one „prihvaćaju *svetu odluku* (sanctum propositum emittentes) da Krista izrazitije slijede”. Kasnije ćemo vidjeti da NK, kada govori o svjetovnim institutima, uopće ne spominje zavjete nego samo „svete veze”.

Kod redovnika, kao što je spomenuto, postoje samo zavjeti: privremeni i doživotni (kanon 607, § 2.). Na kraju novicijata novak polaže privremene zavjete. Vlastito pravo instituta određuje kako dugo traje razdoblje privremenih zavjeta. Ono ne smije biti kraće od tri i duže od šest godina, a može biti produženo – ako se čini da je potrebno – na devet godina (kanoni 655. i 657, § 2.).⁵⁴ Vlastito pravo može postaviti uvjete i za valjanost doživotnog zavjetovanja (kanon 658.). Članovi u privremenim zavjetima po propisu SK (kanon 578, 3.) nisu imali aktivnog i pasivnog prava glasa, osim ako konstitucije nisu izričito drukčije određivale; novi kodeks o tome ne govori, a to znači da prepušta vlastitom pravu da ono odluči.

Još nekoliko riječi o novostima u zavjetu siromaštva. SK (kanon 580, § 1.) određuje da zavjetovanik jednostavnih zavjeta (bili oni doživotni ili privremeni) zadrži vlasništvo svojih dobara ako konstitucije drukčije ne određuju. A onaj koji je želio položiti svečane zavjete morao se – zbog *svečanih* zavjeta – odreći vlasništva svojih dobara (kanon 581, § 1.). Novi kodeks, međutim, pristupa pitanju na nov način. On najprije (kanon 668, § 1.) određuje da članovi instituta prije nego polože prve zavjete prepuste upravu svojih dobara kome hoće.⁵⁵ Time je osnovno pitanje siromaštva pravno riješeno i to je ono što se traži od svih redovnika. Ostala pitanja u vezi sa siromaštvom ovise o naravi instituta, a praktično ovise o konstitucijama. U 4. i 5. § istog kanona novi kodeks govori o onima koji se potpuno odriču „svih svojih dobara”.⁵⁶ Ali to se odreknuće ne stavlja u vezu sa svečanim zavjetima, nego sa samom naravi instituta („zbog naravi instituta”). Jer zavjetovanik time gubi sposobnost stjecanja i posjedovanja, zato su nevaljani njegovi čini koji su protiv zavjeta siromaštva.

REDOVNIČKE DUŽNOSTI I PRAVA

Već je spomenuto da NK govori o dužnostima i pravima redovničkih instituta i njihovih članova (kanoni 662–672.), a ne o njihovim privilegijama kao stari kodeks (kanoni 613–625.). Slijedeći nauk Koncila,⁵⁷ novi kodeks (kanon 662.) najprije spominje nasljedovanje Krista kao vrhovno pravilo redovničkog života, a zatim u kanonu 663. govori o osnovnoj usmjerenosti redovničkog života prema Bo-

54 Usp. RC 37: „Vrijeme te kušnje ne smije biti kraće od tri godine niti duže od devet neprekidnih.”

55 Propisi o napuštanju upotrebe ili vlasništva vremenitih dobara bili su u dosadašnjem kodeksu stavljeni u dva poglavlja: o novicijatu i o zavjetovanju. Novi kodeks sve to stavlja zajedno u poglavlje o dužnostima redovnika, ali vrlo skraćeno.

56 Isti kanon (paragraf 4.) traži da to odreknuće bude valjano „ukoliko je moguće” i po civilnom pravu. Usp. o tome V. BLAŽEVIĆ, *Novi Zakonik kanonskog prava u odnosu na civilno pravo s posebnim osvrtom na zakonodavstvo SFRJ u Svesci 51 (1983) 24–42.*

57 Usp. LG 44 i PC 2a; *Svjedočanstvo Evandjelju*, 3, 7.

gu, što je „prva i glavna dužnost” redovnika. Tu je navedena molitva, sudjelovanje u euharistijskoj žrtvi, časoslov, štovanje Blažene Djevice, duhovne vježbe i često pristupanje sakramentu pomirenja (kanon 664.).

Među spomenutim „prvim i glavnim dužnostima” najveću je promjenu doživio propis o molitvi časoslova. SK govori (kanon 610.) o kornoj molitvi i o dužnostima kora (*chori obligatio*) u muškim i ženskim redovima. To je monaški pojam časoslova, koji su tijekom vremena prihvatili i drugi instituti (redovi) premda nisu bili monaški. Taj propis nije vrijedio za družbe u kojima su se polagali samo jedinstavni zavjeti, osim ako konstitucije nisu propisivale dužnost kora.⁵⁸

Novi kodeks kornu molitvu ne spominje. Ali ima dva kanona o obavezi časoslova (liturgia horarum). Kanon 663, § 3. kaže: „... po propisima vlastitoga prava neka (redovnici) kako dolikuje mole časoslov, a za klerike vrijedi obaveza o kojoj govori kanon 276, § 2, br. 3”. Nadalje, kanon 1174, § 1. propisuje: „Dužnost da mole časoslov obavezuje klerike (đakone i svećenike) po propisu kanona 276, § 2, br. 3; a članove instituta posvećena života i družbi apostolskog života po propisu njihovih konstitucija”.⁵⁹ A kanon 276, § 2, br. 3. propisuje: „Svećenici i dakoni koji će primiti prezbiterat dužni su svaki dan moliti časoslov po svojim odobrenim liturgijskim knjigama.”⁶⁰

Iz toga slijedi da su svi članovi instituta posvećena života dužni moliti časoslov. Za članove koji nisu svećenici, muških i ženskih instituta i bez obzira da li imaju doživotne ili privremene zavjete, njihove konstitucije određuju koji će dio časoslova moliti. A članovi svećenici dužni su moliti časoslov kao i ostali svećenici po propisu kanona 276, § 2, br. 3.

Redovnici moraju boraviti u svojoj redovničkoj kući i obdržavati zajednički život (NK, kanon 665, § 1.). O odsutnosti iz kuće novi kodeks ima nov propis koji kaže: „Kada se radi o trajnijoj odsutnosti iz kuće, viši poglavar uz pristanak svojega vijeća i iz opravdanog razloga može dopustiti članu da boravi izvan kuće instituta, ali ne preko godinu dana.” (kanon 665, § 1.). Viši poglavari (tj. vrhovni i provincijalni) snagom svoje službe ovlašteni su da daju tu dozvolu, a za to se ne traži težak („*gravis*”) razlog, nego je dovoljan opravdan („*iusta causa*”) razlog.⁶¹

Što se tiče klauzura, NK (kanon 667, § 2. i 3.) kodificira praksu koja je dozvolama Svete Stolice bila uvedena poslije Koncila. Najprije određuje da u samostanima kontemplativnog života treba obdržavati stroži zakon klauzura, a samostani koludrica, koje se potpuno posvećuju kontemplativnom životu, moraju imati papinsku klauzuru po propisima Svete Stolice.⁶² A u svim ostalim redovničkim

58 Usp. I. SCHAEFER, *De religiosis*, Roma, 1947⁴, 714. sl.; A. CRNICA, *Priručnik kanonskog prava katoličke Crkve*, Zagreb, 1945, 130.

59 Kanon ne spominje izričito svjetovne institute, a onaj dio NK koji govori o svjetovnim institutima ne spominje molitvu časoslova.

60 Stalni (permanentni) dakoni mole dio časoslova koji odredi biskupska konferencija (n. m.).

61 To je ovlaštenje već 1964. Pavao VI. reskriptom *Cum admotae* 15 dao kleričkim redovima papinskog prava. A Sv. kongregacija za redovnike dala je dekretom *Religionum laicalium* 4, godine 1966. ta ovlaštenja i vrhovnim poglavarima laičkih redova papinskog prava. Usp. SK, kanon 606, paragraf 2.

62 Usp. PC 14; ES II, 30–32; instrukcija *Venite seorsum*, VII (15. kolovoza 1969.); BORAK, CR 202 sl.

kućama – dakle muških i ženskih instituta, biskupijskog i papinskog prava – „mora biti klauzura prilagodena naravi i poslanju instituta po odredbama vlastitog prava, tako da je jedan dio redovničke kuće uvijek zadržan samo za članove” (kanon 667, § 1.).⁶³

REDOVNIČKI APOSTOLAT

Novi kodeks ima jedno posve novo poglavlje o apostolatu redovničkih instituta (kanoni 673–683.). Sadržaj je toga poglavlja većim dijelom uzet iz koncilskih dokumenata CD i PC te iz apostolskog pisma ES, a sami su propisi dosta općeniti jer se pretpostavlja da točnije propise i smjernice daje vlastito pravo instituta (konstitucije, direktoriji, pastoralni programi i planovi). Sljedeći nauk koncila (CD 33), novi kodeks najprije svraća pažnju na sam redovnički život: „Apostolat svih redovnika prvotno se sastoji u svjedočenju njihova posvećenog života koji su dužni gajiti molitvom i pokorom.” (kanon 673.). Zatim ističe eklezijalnu ulogu redovničkog djelovanja. Polazeći od te uloge, određuje odnos između biskupa i redovnika u apostolskoj djelatnosti. Na prvo mjesto dolaze vlastita djela instituta (kanon 677, § 1.): „Poglavar i članovi neka poslanje i vlastitu djelatnost instituta vjerno čuvaju; imajući pred očima potrebe vremena i mjesta, neka ih razborito prilagode, upotrijebivši također nova i prikladna sredstva.”⁶⁴ To svakako zahtijeva određeni prostor slobode i inicijative, kako je izraženo u razgovoru između Ivana Pavla II. i redovničkih vrhovnih poglavara. Redovnici i redovnice sastavni su dio mjesne Crkve. Oni su udovi Crkve kao cjeline; a to znači da ne smiju biti „upotrebljavani” samo kao pomoćna snaga, kao komotne rezerve personala u slučaju potrebe. Mogu biti pozvani da trenutno služe kao dopuna i zamjena, što u nekom danom času može biti „potreba Crkve”. Ali redovničkom životu treba dati prostor slobode, što mu omogućuje da bude što mora biti, da svoje snage čuva za proročku ulogu – to svoje bogatstvo – u služenju Crkvi.⁶⁵

U kanonu 678, kao što je prije spomenuto, Kodeks određuje u čemu su redovnici, s obzirom na svoj apostolat, podložni biskupu. Iza toga donosi opći poziv i poticaj: među raznim redovničkim institutima, zatim među njima i svjetovnim klerom neka se podržava suradnja i – pod vodstvom dijecezanskog biskupa – usklađivanje svih apostolskih djela i pothvata; ali kod toga se ne smije dirati u narav, svrhu pojedinih instituta i u njihovo osnovno zakonodavstvo.⁶⁶ Kodeks zatim govori o djelima koja je dijecezanski biskup povjerio redovnicima i dodaje u kanonu 681, § 2. vrlo važan propis: „U tim slučajevima neka bude učinjen pismeni ugovor između dijecezanskog biskupa i nadležnog poglavara instituta, u kojem će, između

63 Usp. izjavu Sv. kongregacije za redovnike *Clausuram papalem* (4. lipnja 1970.); BORAK, CR 221 i 279. U novom kodeksu nema određenih kazna za one koji povrijede klauzuru redovnika i redovnica. Usp. SK, kanon 2342.

64 Usp. CD 35, 1; PC 20 i ES I, 28.

65 Usp. izvještaj *Papa razgovara s redovničkim poglavarima*, 60–61.

66 Kanon 680. Usp. CD 35, 5.

ostalog, biti izričito i točno određeno sve što se tiče djelatnosti koju treba obavljati, članova kojima će djelo biti povjereno i stvari ekonomske naravi.”⁶⁷

Osim toga petog poglavlja, Kodeks na više mjesta daje smjernice apostolatu instituta posvećena života. Tako kanon 758. kaže: „Članovi instituta posvećena života snagom svojeg posvećenja Bogu na poseban način svjedoče za evanđelje, i biskup se korisno služi njihovom pomoći u naviještanju evanđelja.” Taj savjet konkretizira propis kanona 776: „Župnik se u svojoj službi mora brinuti za (vjerški) odgoj odraslih, mladih i djece; u tu svrhu neka se služi suradnjom klerika koji su dodijeljeni župi, članova instituta posvećena života i društava apostolskog života, uzevši u obzir narav pojedinih instituta, i kršćanskih laika, osobito katehista; oni – ako nisu zakonito zapriječeni – neka rado prihvate suradnju...” I redovničke crkve moraju služiti katehetskoj pouci: „Neka se poglavari redovnika i družbi apostolskog života brinu da se u njihovim crkvama, školama i u drugim djelima, koja su im na bilo koji način povjerena, marljivo daje katehetska pouka.” (kanon 778.).

Za institute posvećena života isto tako vrijedi propis kanona 761. koji spominje i sugerira sredstva kojima se mogu služiti navjestitelji evanđelja, kao što je propovijed, škola, tisak i ostala sredstva društvenog priopćivanja.⁶⁸

Poglavlje o apostolatu instituta pokazuje namjeru novoga kodeksa da objasni i odredi kako će instituti konkretno ostvariti apostolsku ulogu u izgradnji Crkve. To je, po svrsi, bitno ekleziološko poglavlje. Ali ono ostavlja brojna otvorena pitanja praktične primjene, koja će biti rješavana – kao što obično biva – dodatnim uputama.

NAPUŠTANJE INSTITUTA

U šestom poglavlju naslova „o redovničkim institutima” novi kodeks donosi propise o raznim oblicima i mogućnostima odlaska članova iz instituta (kanoni 684–704.). I tu ima više novih elemenata.

O bjeguncima i odmetnicima od instituta⁶⁹ NK ne govori, nego ih zajedno obuhvaća jednom formulom kao članove koji su nezakonito odsutni iz redovničke kuće s nakanom da se otmu vlasti poglavara (kanon 665, § 2.) bez obzira da li imaju ili nemaju namjeru da se vrate. Ako ta odsutnost traje šest mjeseci, dovoljan je razlog da dotični bude otpušten iz instituta (kanon 696, § 1.).

Pojednostavljeno je pitanje prijelaza iz jednog instituta u drugi. Da redovnik po SK (kanoni 632. i 633.) prijeđe u drugi institut, trebao je imati dozvolu Svete

67 Tekst toga kanona nalazi se doslovice u ES I, 30 paragraf 1. Usp. NK, kanon 520, paragraf 2.

68 Kanon 761. kaže: „Trebalo se služiti raznim sredstvima koja su na raspolaganju za širenje kršćanskog nauka, u prvom redu propovijedanjem i katehetskom poukom, koja uvijek dolazi na prvo mjesto, ali i tumačenjem (kršćanskog) nauka u školama, u akademijama, na predavanjima i raznim sastancima, a isto tako širenjem vjere u javnim deklaracijama zakonite vlasti prigodom raznih događaja, tiskom i ostalim sredstvima društvenog priopćivanja.” O upotrebi tih sredstava govore još kanoni 822–832.

69 Usp. dosadašnji kodeks, kanone 644–645. i 2385–2386.

Stolice i morao je ponoviti novicijjat. NK naprotiv kaže da član koji ima doživotne zavjete ne može prijeći iz svojeg instituta u drugi *redovnički* institut bez dozvole vrhovnih poglavara obaju instituta, koji moraju tražiti pristanak svojih vijeća (kanon 684, § 1.). On mora ostati u kušnji koja traje tri godine, ali ne mora ponoviti novicijjat. Za prijelaz u svjetovni institut ili u družbu apostolskog života, ili iz spomenutih u redovnički institut, treba imati dozvolu Svete Stolice (kanon 684, § 5.).

Dozvolu za privremeno napuštanje samostana (eksklaustracija) po starom kodeksu davala je samo Sveta Stolica.⁷⁰ Sada, međutim, NK (kanon 686.) propisuje da takvu dozvolu daje – zbog teškog razloga – vrhovni poglavar uz pristanak svojeg vijeća, ali samo na tri godine. Takvu dozvolu može produžiti samo Sveta Stolica. Eksklaustrirani član može nositi redovničko odijelo ako mu dozvola to izričito ne zabranjuje (kanon 687.), ali nema ni aktivnog ni pasivnog prava glasa.

Što se tiče ovlaštenja i postupaka kod napuštanja instituta i kod otpuštanja člana, zapažena je tendencija novoga kodeksa da se pomogne pojedincima da se spase, a isto tako i nastojanje instituta da spasi sebe i da se zaštiti pred opasnošću i štetom. Ali kod napuštanja instituta i kod otpuštanja, NK traži da moraju postojati teški razlozi.

Ako redovnik u privremenim zavjetima sam želi zbog teških razloga napustiti institut papinskog prava, vrhovni poglavar uz pristanak vijeća daje mu za to dozvolu.⁷¹ Članovima doživotnih zavjeta instituta papinskog prava takvo rješenje daje Apostolska Stolica (kanon 691, § 2.). U institutima biskupijskog prava takvo rješenje vrhovne uprave – da bude valjano – mora biti potvrđeno od biskupa kuće kojoj redovnik pripada (kanon 688, § 2.).

Novi je kodeks zadržao propis prijašnjeg kodeksa (kanon 637.) da nadležni viši poglavar, pošto je saslušao svoje vijeće, može članu kojemu je isteklo vrijeme privremenih zavjeta ne dozvoliti da opet položi zavjete ako za to postoje opravdani razlozi (kanon 689.). Ali dodaje novi propis⁷² u kojem kaže: „Tjelesna ili psihička bolest, makar zadobivena nakon zavjetovanja, koja po sudu stručnjaka čini člana, o kojem govori § 1, nesposobnim za život u institutu, dovoljan je razlog da ne bude pripušten obnovi zavjeta ili da ne položi doživotne, osim ako nije obolio zbog nehaja instituta ili u radu koji je obavljao u institutu” (kanon 689, § 2.). Isto tako nov je propis koji slijedi iza toga: „Ako je redovnik za vrijeme privremenih zavjeta poludio, ne može biti otpušten iz instituta iako nije sposoban opet položiti zavjete.”⁷³

70 SK, kanon 638. Eksklaustrirani član nije smio nositi redovničko odijelo i gubio je aktivno i pasivno pravo glasa (kanon 639.).

71 Usp. reskript *Cum admotae* 14; dekret *Religionum laicalium* 3 i dekret *Cum superiores generales*; BORAK, CR 210.

72 Propis je uzet iz dekreta *Dum canonicarum legum* II, koji je 8. prosinca 1970. izdala Sv. kongregacija za redovnike i svjetovne institute; BORAK, CR 237–238.

73 Toga propisa dosadašnji kodeks nema, a u novi je kodeks unesen iz odgovora Sv. kongregacije za redovnike od 28. studenoga 1924; usp. AAS XVII (1925) 107; T. SCHAEFER, *De religiosis*, 952.

Promijenjen je i propis (SK, kanon 640, § 2.) o postupku kada se redovnik vraća u institut koji je zakonito napustio: prima ga vrhovni poglavar – ne traži se više dozvola Svete Stolice – i nije dužan ponovno proći novicijat.⁷⁴

POSTUPAK OTPUŠTANJA

Postupak otpuštanja redovnika u novom je kodeksu pojednostavljen. Posebna je pažnja posvećena zaštiti osobnih prava i dostojanstvu osobe: naglašava se pravo optuženoga da se brani i da ima uvijek otvorenu mogućnost žalbe.⁷⁵ A nadležni poglavari moraju o razlozima otpuštanja ozbiljno razmisliti. Osim toga, jasnije je izražen prestanak obaveze zavjeta.

Kanon 696. § 1. navodi neke razloge – i to obnovljene – otpuštanja članova privremenih i doživotnih zavjeta, ali izričito spominje da vlastito pravo instituta može postaviti svoje razloge otpuštanja, ali oni moraju biti teški. A što se tiče članova s privremenim zavjetima, kanon 696, § 2. kaže: „Da bude otpušten član s privremenim zavjetima, dovoljni su razlozi koji nisu tako teški a određuje ih vlastito pravo.”

Postupak otpuštanja je pojednostavljen. Istragu započinje viši poglavar. On odlučuje da li treba započeti postupak, sakuplja dokaze i sa svojim vijećem ustanovljava nepopravljivost nakon dviju opomena (kan. 697.); sâm poziva optuženoga da se brani. Nakon toga sve spise, koje je potpisao on sam i njegov bilježnik (tajnik), šalje vrhovnom poglavaru. „Vrhovni poglavar sa svojim vijećem, koje se mora sastojati barem od četiri člana da mu čini budu valjani, neka kolegijalno postupa da točno prosudi svjedočenja i dokaze obrane, i – ako je bilo tajnim glasanjem tako odlučeno – izdaje dekret otpuštanja iznijevši, za valjanost, barem ukratko razloge pod pravnim vidom i činjenično” (kanon 699, § 1.). Taj dekret stupa na snagu kad ga potvrdi Sveta Stolica (kanon 700.).

Po propisu prijašnjeg kodeksa (kanon 646, § 1.), samim činom bio je otpušten: a) tko je javno otpao od katoličke vjere; b) redovnik koji je pobjegao sa ženom; ili redovnica s muškarcem; c) tko je pokušao sklopiti brak, makar samo civilni. Novi kodeks (kanon 694, § 1.) naprotiv zadržava samo slučajeve a i c, a izostavlja slučaj b.

Budući da NK ne postavlja razlike između doživotnih i svećanih zavjeta, promijenjeni su i ostali propisi koji su proizlazili iz te razlike.⁷⁶ Dosadašnji je kodeks (kanoni 579. i 1073.) određivao da nevaljano pokušavaju sklopiti brak redovnici koji su položili svećane zavjete. NK (kanon 1088.) međutim taj učinak prenosi na doživotne zavjete: „Nevaljano pokušavaju sklopiti brak oni koji su u

74 NK, kanon 690, paragraf 1: „Tko je na završetku novicijata ili poslije zavjetovanja zakonito napustio institut, vrhovni ga poglavar uz pristanak svojeg vijeća može ponovno primiti a da nije dužan ponoviti novicijat; na istog poglavara spada da odredi primjerenu kušnju prije privremenih zavjeta i trajanje zavjeta prije doživotnog zavjetovanja, po propisu kanona 655. i 657.” Tekst toga kanona uzet je iz RC 38.

75 Usp. kanon 695. paragraf 2. i kanon 698; postupak otpuštanja uvijek se vrši u suglasnosti s propisom kanona 221. paragraf 2.

76 Ne postoji više propis SK, kanon 579.

redovničkom institutu vezani javnim doživotnim zavjetom čistoće.” Budući da kanon izričito govori samo o članovima *redovničkih* instituta, njegov propis sam po sebi ne vrijedi za članove družbi apostolskog života i za članove svjetovnih instituta.⁷⁷

Namjera je novog kodeksa da propisi i kazne izraze – osim pravednosti i stege – također blagost i dobrotu. Poglavarima je priznata veća mogućnost da po osobnoj uvidavnosti primjenjuju zakone i određuju kazne. Kazne su određene samo za poboljšanje onih koji su pogriješili, a rijetko i samo u najtežim slučajevima imaju značenje same kazne (poena vindicativa). U novom je kodeksu umanjem broj kazni latae sententiae (kazne unaprijed određene za pojedine vrste prijestupa), a kod kazni ferendae sententiae (kazne koje treba izreći nakon prijestupa) preporučuje se razboritost i blagost.⁷⁸

Treba biti primjerenom kaznom kažnjen „tko otkazuje poslušnost Apostolskoj Stolici, ordinariju ili poglavaru kada zakonito zapovijeda ili zabranjuje i, nakon opomene, ustraje u neposlušnosti”.⁷⁹

„Klerike i redovnike koji se protivno kanonskom propisu bave trgovinom ili trgovačkim poslovima, treba kazniti po težini krivnje.”⁸⁰

„Ako redovnik koji nije klerik a ima doživotne zavjete sklopi brak, pa makar samo civilni, upada u već izrečeno (latae sententiae) izopćenje, a ostaje propis kanona 694.”⁸¹ Po kanonu 694, takav je samim činom otpušten iz instituta. To vrijedi za članove muških i ženskih instituta koji imaju doživotne zavjete.

KONFERENCIJE VIŠIH POGLAVARA

Novo VIII. poglavlje Kodeksa govori o „konferencijama viših poglavara” (kanoni 708–709.). Konferencije viših poglavara (i viših poglavarica) bile su službeno priznate koncilskim dekretom PC 23.⁸² One služe pojedinim institutima da savršene postignu svoju svrhu, da svoja djela međusobno usklade i s biskupskim konferencijama. Statut konferencija odobrava Sveta Stolica i one su pod njezinom vr-

77 Dosadašnji kodeks, kanon 1119, kaže: „Ženidba nedovršena (matrimonium non consummatum) među kršćanima ili između krštene i nekrštene stranke razrješuje se po samom pravu svečanim redovničkim zavjetima.” Međutim, NK, kanon 1142, ne spominje nikakve zavjete nego jednostavno kaže da takav brak (non consummatum) razrješuje iz opravdana razloga, na molbu stranaka, samo papa.

78 Kanon 1341. savjetuje: „Neka ordinarij pokrene sudski ili administrativni postupak da dosudi i naloži kazne tek onda kad je uvidio da se ni bratskom opomenom, ni ukorom, ni drugim mjerama pastoralne revnosti ne može uspješno popraviti sablazan, vratiti pravo, krivca poboljšati.” Usp. SK, kanon 2214.

79 Kanon 1371, 2. Usp. SK, kanon 2331. paragraf 1.

80 Kanon 1392. Usp. SK, kanon 2380.

81 Kanon 1394, paragraf 2. Usp. SK, kanon 646. paragraf 1. i kanon 2388.

82 Usp. ES II, 42–43. Crkvene dokumente o konferencijama viših poglavara objavio je H. BORAK, *Konferencija viših redovničkih poglavara*, u *Vijesti KVRPJ i UVRPJ*, 3 (1983) 1–8.

hovnom upravom.⁸³ Iako se poglavlje o konferencijama nalazi pod naslovom o redovnicima, ipak je govor kanona vrlo općenit, a PC 23 izričito kaže da ih mogu osnovati i svjetovni instituti.

SVJETOVNI INSTITUTI

U novom se kodeksu prvi put nalaze i propisi o svjetovnim institutima.⁸⁴ To su kanoni 710–730, dakle 21 kanon. Sadržaj je kanona uzet iz crkvenih dokumenata o svjetovnim institutima⁸⁵ i iz iskustva i prakse instituta. U svjetovnim institutima vjernici koji žive u svijetu teže za savršenstvom ljubavi (kanon 710.). Članovi instituta činom posvećenja Bogu ne mijenjaju osobno kanonsko stanje bilo ono laičko ili kleričko. Kodeks ne određuje kakvom se vezom u institutima prihvaćaju evandeoski savjeti, nego to treba da odrede konstitucije (kanon 712.). Osim toga, Kodeks ne kaže koje su to veze osim zavjeta kojima se mogu služiti, ali ni zavjete ne spominje.

Članovi ostvaruju svoje posvećenje u apostolskom djelovanju, a svoju specifičnu djelatnost vrše svjetovnim sredstvima u svijetu i iz svijeta (kanon 713, § 2.). Žive ili sami ili svaki u svojoj obitelji, ili u skupu bratskog života (kanon 714.). Vlastiti način uprave određuju konstitucije. Samo za vrhovnog moderatora Kodeks kaže da mora biti definitivno inkorporiran u institut. Nadalje, konstitucije propisuju pod kojim uvjetima viši moderatori primaju nove članove u institut i pripuštaju preuzimanju svetih veza. Ali pripravnička kušnja (Kodeks ne spominje novicijat) ne smije trajati manje od dvije godine (kanon 722, § 3.). Nakon toga kandidat prihvaća održavanje triju evandeoskih savjeta potvrdivši to svetom vezom; ta prva inkorporacija u institut mora biti privremena, ali neka ne traje manje od pet godina (kanon 723.). „Kad je isteklo vrijeme te (privremene) inkorporacije, član koji se smatra sposobnim neka se pripusti doživotnoj ili konačnoj inkorporaciji tako naime da privremene veze stalno obnavlja. Konačna inkorporacija, što se tiče određenih pravnih posljedica – koje moraju odrediti konstitucije – jednaka je doživotnoj.”⁸⁶

83 Usp. G. NARDIN, *Il movimento di unione tra i religiosi*, Roma, 1961; KOBERGER G., *Die Organisation der Superiorenenkonferenz*, u *Oesterreichisches Archiv für Kirchenrecht*, 1966, 43–63; G. NARDIN, *Le conferenze dei religiosi*, u *Vita religiosa*, 1966, 125–133.

84 Dosadašnji kodeks o svjetovnim institutima namjerno ne govori. Papa Pio XII. u apostolskoj konstituciji *Provida mater Ecclesia*, od 2. veljače 1947. kaže (br. 11): „U našem stoljeću svjetovni su instituti na tih i miran način postali vrlo brojni i pojavili su se u mnogim oblicima... Njima se apostolska konstitucija *Conditae a Christo* uopće ne bavi jer se zauzima samo za redovničke družbe. A i Kodeks kanonskog prava šutio je o tim institutima: ono što je o njima bilo potrebno odrediti, odložio je za buduće zakonodavstvo jer još nije dosta sazrelo.”

85 Crkvene dokumente o svjetovnim institutima izdao je H. BORAK, *Svjetovni instituti*, Zagreb, KS, 1983. (bogata bibliografija).

86 Kanon 723, paragraf 2. i 3. Institut može sebi pridružiti – vezom koju moraju odrediti konstitucije – druge vjernike koji će težiti za evandeoskim savršenstvom u duhu instituta i sudjelovati u njegovu poslanju (kanon 725).

Postupak napuštanja instituta ili otpuštanja članova jednak je onomu kod redovnika. Treba reći da Kodeks izričito ne govori o razlici između redovničkog i svjetovnog instituta, nego jednostavno pretpostavlja da su to dva pravna načina posvećenja Bogu. Budući da postoje različiti svjetovni instituti, a u dubinu te različnosti Kodeks ne ulazi, zato su mnogi prostori ovog zakonodavstva preneseni u vlastito pravo.

Zatim u posebnom odsjeku – a isključene iz odsjeka koji govori o institutima posvećena života – nalaze se *družbe apostolskog života* (kanoni 731–746.). O njima SK govori u kanonima 673–681. i stavlja ih među redovnike iako izričito kaže (kanon 673, § 1.) da nisu redovnici u pravom smislu jer nemaju javnih redovničkih zavjeta.⁸⁷ Novi kodeks donosi propise dosadašnjeg kodeksa, ali izrazitije naglašava ulogu vlastitog prava.

U ovom tumačenju novoga kodeksa samo su usput ponekad spomenuti instituti biskupijskog prava. To je zato što je NK gotovo potpuno preuzeo zakonodavstvo dosadašnjeg kodeksa. Isto tako mimoišao sam posebno zakonodavstvo monaha i koludrica (samostalnih samostana). Kanonski propisi koji se na njih odnose nisu tako duboko promijenjeni kao oni o ostalim redovnicima. Ali svakako zaslužuju posebnu produbljenu analizu.

Ovaj pregled novih elemenata u kanonskom pravu instituta posvećena života namjerno je ograničen. Dublja analiza pokazat će još mnoge novosti. Ali i taj opći pregled pokazuje da novo nije u svim dijelovima Kodeksa jednako prisutno. Već je spomenuto da među važne nove elemente spada naglašena uloga evandeoskog duha, ljubavi i pravednosti. Po tome Kodeks bolje odgovara naravi Crkve koja je kraljevstvo Božje, a i uvjetima u kojima ona danas navješćuje Krista. U onom dijelu koji govori o redovnicima novo je pravo jednostavnije, jasnije i skladnije. Zapažen je utjecaj modernih znanosti, osobito razvoj društvenih znanosti. A ne smije se prešutjeti ni činjenica da i pravni propisi imaju svoju povijest, i oni su plod povijesnog iskustva. Vrlo je važan rezultat toga iskustva u tome što je u novom kodeksu pravo instituta posvećena života više odijeljeno od općeg prava i pruža mu se mogućnost neovisnijeg razvoja. To potvrđuju i tekstovi obnovljenih konstitucija pojedinih instituta. I s tim će zakonodavstvom instituti ulaziti u treće tisućljeće.

87 Među te družbe spadaju oratorijanci sv. Filipa Nerija, palotinci, bijeli oci (Pères Blancs), itd.